

Mari Jože Osredkar

Vzgojitelji za »dialog« v 100 letih poučevanja teologije v Sloveniji

The Educators for »Dialogue« in 100 Years of Teaching Theology in Slovenia

Povzetek: Prispevek predstavlja, kakšno mesto je imel dialog v pedagoškem procesu teološkega študija v Sloveniji v zadnjih sto letih in v kakšni meri so bili teološki predavatelji »vzgojitelji za dialog«. Avtor piše o treh obdobjih Teološke fakultete: a) od ustanovitve do drugega vatikanskega cerkvenega zbora, b) od zadnjega koncila do ponovne vključitve v univerzo in c) sodobni čas, ki ga je zaznamoval sprejem bolonjske reforme. V članku so izpostavljeni najvidnejši profesorji katedre za osnovno bogoslovje in dialog, v okviru katere so vzgajali študente z besedo in dejanji za spoštovanje in sodelovanje z drugimi krščanskimi Cerkvami, s predstavniki nekrščanskih religij in z neverujočimi. Omenjeni so dokumenti, na podlagi katerih je dialog vse bolj vstopal kot obvezna snov v predavalnici Teološke fakultete v Ljubljani in Mariboru.¹

Ključne besede: teološka fakulteta, študijski proces, dialog, predavatelji, vzgojitelji za dialog

Summary: *The article presents the importance of dialogue in the pedagogical process of theological studies in Slovenia over the past hundred years and also it extends into what manner theological lecturers have been »educators for dialogue«. The author focuses on three periods of the Faculty of Theology: from its foundation to the Second Vatican Council of the Church, from the last council to its reintegration into the University, and lastly the present time, marked by the adoption of the Bologna reform. The article highlights the most prominent professors of the Chair of Fundamental Theology and Dialogue, who aimed to educate students by word and action to respect and cooperate with other Christian Churches and with representatives of non-Christian religions and with non-believers. The author mentions the documents on the basis of which the focus on dialogue became more and more the obligatory substance in the lecture rooms of the Faculty of Theology in Ljubljana and Maribor.*

Key words: *Faculty of Theology, study process, dialogue, lecturers, educators for dialogue*

¹ Članek je rezultat dela v raziskovalnem programu *Etično-religiozni temelji in perspektive družbe ter religiologija v kontekstu sodobne edukacije in nasilje* (P6-0269), ki ga financira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Uvod

Študent, ki se je v letih drugega tisočletja vpisal na Teološko fakulteto in poslušal predavanja v Ljubljani ali v Mariboru, bo pri vseh predavateljih slišal, kako pomemben je dialog v katoliški teologiji in kako danes kristjan ne more živeti po evangeliju, če ne spoštuje drugače mislečih in drugače verujočih. Vedno pa ni bilo tako! V našem prispevku bomo pokazali, kako je potekal razvoj študijskih vsebin na Teološki fakulteti v Ljubljani in v Mariboru z ozirom na pomen dialoga med katoličani in civilno stvarnostjo, med katoličani in drugimi kristjani in med katoličani in drugoverci. Na podlagi dokumentov, uredb, študijskih pripomočkov ter »dialoških aktivnosti« predavateljev bomo spregovorili o mestu dialoga v teološkem pedagoškem procesu v Sloveniji pred drugim vatikanskim cerkvenim zborom in po njem, hkrati pa bomo izpostavili profesorje, ki najbolj izstopajo pri zavzemanju za dialog. Naš cilj je pokazati, zakaj in kako so teologi postajali vzgojitelji za dialog in kako je preko njih dialog čedalje bolj vstopal v pedagoški proces na slovenski teološki visokošolski ustanovi.

1. Dialog v pedagoškem procesu od ustanovitve univerze do drugega vatikanskega koncila

Po koncu prve svetovne vojne smo Slovenci izkoristili enkratno priložnost in dobili svojo univerzo, katere soustanoviteljica je bila Teološka fakulteta. Njeni prvi profesorji so »habilitacijo« pridobili z že delujoče Teološke fakultete v Zagrebu, regent Aleksander pa je julija 1919 v Beogradu podpisal odlok o ustanovitvi univerze v Ljubljani, ki se je imenoval *Zakon o vseučilišču Kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev v Ljubljani*. (Dekleva 2009, 36–37) Ta zakon je določal, da se univerza do izdaje posebne zakona o ljubljanski univerzi, ki sploh nikoli ni izšel, upravlja po uredbi beograjske univerze. (Trontelj 2016, 4) Teološka in Medicinska fakulteta v Ljubljani nista mogli upoštevati tega načela, ker nista imeli sorodnih fakultet v Beogradu. V sklopu beograjske univerze je sicer delovala pravoslavna Teološka fakulteta, vendar njeno delovanje ni bilo primerljivo ljubljanski katoliški Teološki fakulteti, ki se zato ni mogla ravnati po srbski uredbi. (Dekleva 31) Ker je kraljevi dokument predvidel, da ima vsaka ljubljanska fakulteta tudi svojo uredbo, je fakultetni svet Teološke fakultete v Ljubljani pripravil navodila, po katerih se je

fakulteta začela ravnati v študijskem letu 1920/21. (5) V tej ljubljanski uredbi fakultetnega sveta z datumom 20. oktober 1920 ne najdemo ničesar, kar bi nam omogočilo vpogled v to, ali je bil dialog v teološkem študiju priporočen ali zavrnen.²

Kraljevina je v akademskem letu 1922/23 izdala skupno uredbo,³ ki je bila obvezujoča za vse teološke fakultete v kraljevini. Poseben člen je namenjen predavateljem primerjalnega veroslovja in osnovnega bogoslovja na katoliških teoloških fakultetah. Predavatelj primerjalnega veroslovja je pri svojih predavanjih dolžan sistematično obdelati nauk o krščanskem razodetju, predavatelj osnovnega bogoslovja pa je obvezan predelati celotno katoliško učenje o Cerкви s posebnim pogledom na nauk vzhodnega bogoslovja (Uredba o TF 1922/23, člen 10). To pa je za našo temo pomemben podatek. Predavatelji osnovnega bogoslovja so po uredbi morali študentom predstaviti tudi teologijo pravoslavnih Cerkv. Takratna *Pravila o profesorski habilitaciji* poleg tega narekujejo, da se predavatelji katoliških teoloških fakultet lahko habilitirajo tudi iz vzhodnega bogoslovja (Uredba o TF 1922/23, člen 8 in 38). Zanimivo je, da v letu, ko je izšla kraljeva uredba, še ni obstajala kaka univerzalna cerkvena uredba teološkega študija, ki bi urejala teološke šole v Katoliški cerkvi. Sveti sedež je takrat prepuščal avtonomijo študija posameznim univerzam in teološkim šolam. (Bea 1941, 447) Prva tovrstna uredba Svetega sedeža je izšla šele 24. maja, na binkoštni praznik leta 1931, ko je papež Pij XI. izdal apostolsko konstitucijo o visokem cerkvenem šolstvu z naslovom *Deus scientiarum Dominus*, ki je utemeljila poseben položaj cerkvenih fakultet. Sveti sedež je dal katoliškim teološkim šolam na voljo štiri leta, da svoje delovanje uskladijo z dokumentom. Delo na ljubljanski Teološki fakulteti je omenjena apostolska konstitucija urejala od leta 1935 do 1952. (Fajdiga 1969, 385)

Kraljeva *Uredba o bogoslovnih fakultetah v kraljevini* in katoliška konstitucija *Deus scientiarum Dominus* predvidevata, da ima vsaka cerkvena teološka fakulteta še svojo uredbo. (Odar 1938, 5) Iz besedila obeh je razvidno, da kraljeva uredba zahteva predavanja iz vzhodnega bogoslovja z

² Uredba Teološke fakultete v Ljubljani iz leta 1920 se nahaja v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, NŠAL 5/ŠAL 5, šk. 276, mapa 1920.

³ Arhiv Teološke fakultete, *Uredba o bogoslovnih fakultetah v kraljevini* 1922/23, Statut 1935–1980, fascikel 1.

namenom omogočanja dobrih odnosov v državi, medtem ko vatikanska uredba ne predvideva vzgoje za dialog v teku teološkega izobraževanja. Nasprotno, Avguštin Bea v svojem predavanju na Univerzi Gregoriana v Rimu 21. decembra 1941⁴ poudarja, da apostolska konstitucija *Deus scientiarum Dominus* opozarja na nevarnosti, ki ogrožajo katoliški nauk; tu je mišljen modernizem in vse, kar je zunaj Katoliške cerkve (Bea 1941, 448). Zdi pa se, da namen apostolske konstitucije ni bil posegati v podrobnosti vsebine študija, temveč najprej uniformirati pravila za pridobivanje akademskih naslovov na katoliških teoloških fakultetah. (449) Temu je namenjenih kar 11 od skupno 57 členov apostolske konstitucije. (Pij XI., 1931) Za osvetlitev mesta dialoga v teološkem študiju v tem obdobju nam bosta služila prikaza profesorjev dr. Lamberta Ehrlicha in dr. Franca Grivca.

Na začetku Ehrlichove predstavitve moramo priznati, da profesor v svojih pisnih akademskih delih in pri svojem pedagoškem delu nikjer ne zagovarja ekumenizma in medreligijskega dialoga. Zavedati se moramo, da je bil »s srcem in dušo« apologet. Ehrlichova apologetika odseva stanje v Cerkvi v prvi polovici dvajsetega stoletja in je usklajena z naukom prvega vatikanskega cerkvenega zbora in takratnega cerkvenega učiteljstva.⁵ V publikacijah profesorja Ehrlicha se apologija, veroslovje in misijologija sicer prepletajo. Prepričani pa smo, da je bil Ehrlich kot teolog na prvem mestu apologet, nato veroslovec in končno misijolog. To pa zato, ker je pri njem vsaka beseda v službi zagovora katoliške vere. Naše trditve bomo podkrepili s kratko predstavitvijo Ehrlichovih apologetskih objavljenih besedil in skript, ki jih je uporabljal za svoja univerzitetna predavanja.

Profesor Ehrlich je svoje apologetske sposobnosti prvič pokazal leta 1914, ko je kot predavatelj v celovškem semenišču v obrambo lurških čudežev napisal 171 strani obsegajočo knjigo *Dr. Aigner und Lourdes*. Izdana je bila v Celovcu. O čudežih se je na dolgo razpisal tudi v svoji

⁴ Avguštin Bea je imel predavanja ob desetletnici izida apostolske konstitucije *Deus Scientiarum Dominus*. Objavljeno je bilo v XXII. letniku revije *Gregorianum* na straneh 445–466.

⁵ Med zadnjima dvema konciloma, tj. čas Ehrlichovega delovanja, so apologetski učbeniki zagovarjali, da je Kristus ustanovil Cerkev kot popolno družbo, ki je edina srednica odrešenja med Bogom in ljudmi (Osredkar in Harcet 2012, 46).

skripti *Apologetika*,⁶ kjer zagovarja njihovo resničnost in jih uporabi kot dokaz za resničnost Jezusovega božanstva. Svoje apologetske ideje pa nadaljuje v razpravi *Notranje razmere v Anglikanski cerkvi*, ki je izšla v *Bogoslovnem vestniku* leta 1927. Med študijem v Oxfordu se je поблиže srečal z anglikansko Cerkvijo. V razpravi pokaže, da so v uradnem anglikanskem molitveniku *Common Prayer Book* osnovni pojmi o Kristusovi Cerkvi, razodetju in Svetem pismu zelo nejasni (Dolenc 2002, 211). Odkrito nasprotuje anglikanskim prizadevanjem za ekumenizem, kar je za tisti čas za katoliškega teologa razumljivo. V članku zapiše, da se bo »Katoliški cerkvi bolj in bolj nudila možnost, da se bo v tem splošnem babilonskem kaosu najrazličnejših mnenj izkazala kot edina prava cerkev Kristusova, zidana na skali, katere viharji in valovi nasprotnih sil ne morejo omajati« (Ehrlich 1927, 196). V dveh razpravah, *Spiritizem* in *Okultizem v grških orakljih in misterijih*, kot teolog in dušni pastir ugotavlja, da je med ljudmi zanimanje za spiritizem in okultno veliko. Kristus vzpostavlja racionalno religijo Logosa, ki popolnoma odklanja vse kompromise z okultnimi iracionalnimi verstvi (Dolenc 2002, 213). Ehrlichu je jasno, da ni nobenega verskega sistema, ki bi tako enostavno in preprosto kakor Sveto pismo razložil kozmologijo, smisel človeškega življenja in izvor zla (Ehrlich 1934, 37). Njemu je svetopisemska jasnost trden dokaz za resničnost krščanskega razodetja. V tem delu svoje apologetike zagovarja krščansko vero v odnosu do nekrščanskih verstev, s posebnim poudarkom na primerjavi z verovanjem narodov na primitivni stopnji razvoja. Profesor Ehrlich dokazuje, da je Katoliška cerkev edina ohranjevalka in razlagalka resničnega in pravega božjega razodetja, ki ga dokazuje s čudeži in Kristusovimi prerokbami.

Skripta *Apologetika* v poglavju, ki govorijo o bibličnem razodetju, primerjajo krščanstvo z naukom starih verstev. Ehrlich z izrazom »prazodetje« označuje védenje o stvarjenju in posredovanju božje volje človeku. Tega imajo mnogi narodi in verstva. Pravi, da je primerjalno bogoslovje ugotovilo celo vrsto presenetljivih paralel med verovanjem v Stari zavezi in drugimi verstvi. Omenja Egipčane, Arabce, nomade, Kanaance, Hetite, Sumerce, Babilonce. Posebnost Ehrlichove apologetike

⁶ Ehrlichova skripta *Theologia fundamentalis ali apologetica* sicer nikjer nimajo datuma izdaje, po vsej verjetnosti pa so bila narejena leta 1934 ali po njem. To je najvišja letnica literature, ki jo avtor navaja. V našem navajanju bomo zato uporabili letnico 1934. Skripta hrani teološka knjižnica v Mariboru.

so analogije v kozmologiji, stvarjenju sveta, vesoljnem potopu in Mojze-sovih zapovedih. (44) Zaključí, da analogije nikakor ne morejo ogroziti originalnosti verskega sistema stare zaveze, ki po svoji verski vsebini bistveno nadkriljuje vse druge verske sisteme. Cilj njegovega primerjalnega veroslovja je pokazati, da se nobena religija ne more primerjati s krščanstvom. Treba je povedati, da se Ehrlich nikjer ne ukvarja z judovstvom in islamom. Popolnoma jasno pa je dal študentom vedeti, da je treba poznati druga verstva samo zato, da bi videli, da je krščanstvo prava vera. Nikjer niti besede o dialogu.

Nekaj diametralno nasprotnega pa najdemo v delih Franca Grivca. Oba profesorja, Ehrlich in Grivec, sta skoraj istočasno študirala v Innsbrucku in imela iste profesorje. Doktorirala sta namreč v časovnem razmiku dveh let. Vendar je Grivec popolnoma drugače od Ehrlicha spoznal pomen dialoga za teološki študij. Grivec je svoje akademsko pedagoško delo začel v Zagrebu. Po koncu prve svetovne vojne je bil z ljubljanskega bogoslovnega učilišča povabljen na zagrebško Teološko fakulteto, kjer je eno leto predaval vzhodno teologijo (1919–1920). Potem se je pridružil prvim profesorjem novoustanovljene Teološke fakultete Univerze v Ljubljani. Tu je prevzel katedro za traktat o Cerkvi, predhodnico današnje katedre za osnovno bogoslovje in dialog. Poučeval je tudi teologijo pravoslavnih Cerkva. Njegovo profesorsko delovanje se je končno omejilo na ekleziologijo. (Kovačič 1983, 7) Njegova ekumenska usmeritev je bila pogojena z raziskovanjem dela solunskih bratov Cirila in Metoda ter Brižinskih in starocerkvenoslovanskih spomenikov. Prvo besedilo, kjer nakaže svojo ekumensko usmerjenost, je bilo naslovljeno *Vzhodno cerkevno vprašanje*. V samozaložbi ga je leta 1909 dal natisniti v Mariboru. Petnajst let kasneje je izšla njegova knjiga *Cerkev*, ki je prvo ekleziološko delo v slovenščini. Med drugo svetovno vojno to knjigo nadgradi v delu *Ecclesia – corpus Christi*, ki je bilo natisnjeno v Ljubljani. Grivčevo najbolj znano delo pa je zagotovo *Žitje Konstantina in Metodija*. Na osnovi vseh teh del je bil že takrat priznan kot mednarodni ekumenski delavec. Njegove ekleziološke ugotovitve, ki so se izklesale v dialogu z vzhodnimi teologi, so prinašale predstave o Cerkvi kot skrivnostnem Kristusovem telesu, s čimer se je trudil pokazati, da Cerkev ni samo pravna hierarhična ustanova, ampak je njena vsebina globlja. Močno je pripomogel k večjemu sprejemanju in poudarjanju tega pogleda tudi pri drugih teologih. V bistvu je vsebina Grivčevih predavanj povzetek

njegovih knjig *Cerkev in Kristus v Cerкви*. Spoznavanje vzhodne teologije pa je temeljilo na preučevanju življenja in dela sv. Cirila in Metoda. (Fajdiga 1965, 141–142)

Na pobudo in pod vodstvom profesorja Franca Grivca je leta 1927 začela izhajati revija *Kraljestvo božje* kot glasilo Apostolstva sv. Cirila in Metoda v Ljubljani ter Bratovščine sv. Cirila in Metoda v Mariboru. Glasilo je izhajalo do začetka druge svetovne vojne leta 1941 in širilo idejo cerkvene edinosti. Za Grivcem sta bila urednika Tomaž Kurent in Metod Turnšek. (Krajnc-Vrečko 2013, 12) Grivec se je do leta 1947 udeleževal vseh ekumenskih znanstvenih srečanj v Velehradu, kjer je dolga leta predaval o eklezioloških vprašanjih, druge udeležence pa je seznanjal tudi s svojimi dognanji o teologiji in delovanju sv. Cirila in Metoda. (Kovačič 1983, 7)

2. Mesto dialoga v pedagoškem procesu po drugem vatikanskem cerkvenem zboru

Ustavimo se pri koncilskih dokumentih, ki so postavili doktrinalne temelje za prodor dialoga v teološke izobraževalne ustanove Katoliške cerkve. Odnos katoličanov do drugih kristjanov najprej opredeli *Odlok o ekumenizmu*, ki je bil slovesno razglašen 21. novembra 1964. Tajništvo za edinost kristjanov je sodelovalo tudi pri pripravi *Dogmatične konstitucije o Cerкви* in pri *Odloku o katoliških vzhodnih Cerkvah*. Lahko bi dejali, da vsi ti trije dokumenti skupaj tvorijo katoliško razumevanje ekumenizma. Koncil je za praktična ekumenska vprašanja predvidel poseben »pravilnik«, ki ga je Tajništvo za edinost kristjanov po končanem koncilu izdalo v dveh delih, prvi del leta 1967 in drugi del tri leta pozneje. *Ekumenske-mu pravilniku* so sledile tudi druge smernice, npr. *Ekumensko sodelovanje na regionalni, narodni in krajevni ravni* v letu 1975. *Nostra Aetate* pa izraža nauk koncila o dialogu Cerkve z nekrščanskimi verstvi, posebno z Judi in z muslimani: »Katoliška cerkev ne zameta ničesar od tistega, kar je v teh verstvih resničnega in svetega. Z odkritosrčno spoštljivostjo gleda na one načine delovanja in življenja, na ona pravila in nauke, ki se sicer v mnogočem razlikujejo od tistega, česar se sama drži in uči, a neredko odsevajo žarek Resnice, ki razsvetljuje vse ljudi.« (N 2) Katoliško učiteljstvo v tem dokumentu prvič v zgodovini izraža pozitivno vrednotenje drugih svetovnih religij in priznanje prisotnosti elementov odrešenja v drugih religijskih tradicijah. Treba je omeniti, da je Pavel VI.

pred izidom *Nostra Aetate* napisal svojo prvo encikliko *Ecclesiam suam*, v kateri je predstavil katoliško pojmovanje dialoga z drugimi kulturami in religijami: »Toda mi ne želimo odklanjati priznanja in spoštovanja duhovnim in moralnim vrednotam nekrščanskih verstev. Z njimi si želimo spodbujati ideale, ki jih vsi zagovarjamo na področju verske svobode, bratstva ljudi, svete kulture, dobrotelčnosti in civilnega reda. O teh skupnih idealih je dialog z naše strani mogoč in ponudili ga bomo tam, z vsem medsebojnim spoštovanjem in vdanostjo, kjer bo dobronamerno sprejet.« (Ecclesiam suam, 112) Tajništvu za nekrstjane je papež 11. marca 1965 pridružil Podtajništvo za islam. 9. aprila 1965 pa je papež Pavel VI. ustanovil še Tajništvo za neverne, katerega vodstvo je prevzel kardinal Franz König. 22. oktobra 1974 je Pavel VI. Komisijo za odnose Katoliške cerkve z judi vključil v Tajništvo za edinost kristjanov. Papež Janez Pavel II. je Tajništvo za nekrstjane 28. junija 1988 z dokumentom *Pastor bonus* preimenoval v Papeški svet za medverski dialog. Temu Svetu so pridružili tudi Komisijo za verske odnose z muslimani, ki je nastala iz nekdanjega Podtajništva za islam. Isti dan je Tajništvo za edinost kristjanov preimenoval v Papeški svet za edinost kristjanov, Tajništvo za odnose z nevernimi pa v Papeški svet za dialog z nevernimi. Z apostolskim pismom oblike motuproprij *Inde a Pontificatus* z dne 25. marca 1993 pa je papež Janez Pavel II. združil Papeški svet za dialog z nevernimi s Papeškim svetom za kulturo. Tako je nastal en organizem z imenom Papeški svet za kulturo. Po teh reformah sta iz treh tajništev nastala dva samostojna organizma: Papeški svet za medverski dialog in Papeški svet za edinost kristjanov. Ustanova za dialog z nevernimi pa deluje v okviru Papeškega sveta za kulturo. (Osredkar 2012, 553; 2013, 290).

Da bi katoliške teološke šole sledile tej usmeritvi, je Sveti sedež izdal dva dokumenta, ki govorita o prenovi teološkega študija. Izpostavili bomo člene, ki govorijo o pomenu dialoga. *Odlok o duhovniški vzgoji (Optatam totius)* na koncu 16. člena poudari nujnost poznavanja nekatoliških krščanskih Cerkev in njihovih teologij ter poznavanje nekrščanskih religij (Odlok o duhovniški vzgoji 16). *Izjava o krščanski vzgoji (Gravissimum educationis momentum)* pa izpostavi, da morajo katoliške šole vzgajati v duhu pluralizma (Izjava o krščanski vzgoji 7). Oba dokumenta usmerjata fakultete k uskladitvi teološkega študija s koncilskim naukom. (Škulj 2009, 91) Ljubljanska Teološka fakulteta je 2. julija 1969 v Mariboru

sprejela nov statut.⁷ Prvega avgusta je bil dokument poslan na Kongregacijo za katoliški pouk, ki je zahtevala nekaj popravkov in ga potrdila 26. februarja 1974. (Fajdiga 1969, 388) Statut je predvideval katedro za dialog, ki je bila ustanovljena leta 1973. (Perko 127) Katedra je delovala na treh področjih: sekcija za dialog z nekatoliškimi kristjani, sekcija za dialog z nekrščanskimi verniki in sekcija za dialog z nevernimi. Teološki študijski predmeti so privzeli močen ekumenski predznak in zahtevali poznavanje nekrščanskih verstev. Prav tako so študente soočali s sodobnim ateizmom. Obravnavanje nekrščanskih verstev po koncilu sicer za Teološko fakulteto v Ljubljani ni bila novost. Omenili smo že, da je bila na Teološki fakulteti v Ljubljani že leta 1922 ustanovljena stolica za primerjalno veroslovje. Za prvega predstojnika je bil imenovan Lambert Ehrlich. Od tedaj se je Teološka fakulteta redno posvečala študiju nekrščanskih verstev, »vselej na visoki znanstveni in pedagoški ravni«. (Petkovšek 2009, 263) Vendar, naj ponovimo, Ehrlichovo obravnavanje nekrščanskih verstev je služilo apologetskim ciljem, medtem ko je pokoncilski študij verstev usmerjen k spoštovanju in dialogu, kot je zapisano v *Nostra Aetate*. Za uresničevanje dialoga z različnimi sogovorniki je v pokoncilskem času na slovenskem področju skrbela katedra za dialog, pri kateri je s svojim delovanjem pustil velik pečat dr. Stanko Janežič, ki je že s svojo doktorsko disertacijo leta 1960 v Rimu pokazal ljubezen do ekumenizma. Pod mentorstvom češkega jezuita Tomaša Špidlika je obdelal teološko misel meniha, škofa, »starca« in svetnika Tihona Zadonskega. (Škafar 2013, 219) Po Janežičevi zaslugi je bil na mariborskem oddelku Teološke fakultete vsa leta močno prisoten ekumenski duh. Posebno dobre odnose je gojil s predstavniki Pravoslavne cerkve v Sloveniji in na vzhodu, zlasti v Rusiji. Janežič zavzema pri nas tako na znanstvenoteoretičnem kakor tudi na pedagoškopraktičnem področju najvidnejše mesto po Francu Grivcu. (Lah 2015, 30) Profesor je skupaj s Perkom organiziral ekumenske simpozije in seminarje za študente, predvsem pa ima zasluge za izdajanje letnega ekumenskega zbornika *V edinosti*. To je slovenska ekumenska publikacija, ki je nadaljevala poslanstvo prejšnjega zbornika *Kraljestvo božje*, ki ga je ustanovil Franc Grivec. (Krajnc-Vrečko 2013, 12) Vse svoje znanje z ekumenskega področja je zbral v publikaciji *Ekumenski leksikon*. Janežič je bil tudi duhovnik

⁷ Statut Teološke fakultete v Ljubljani iz leta 1969 v 1. poglavju opredeljuje, da ljubljanska Teološka fakulteta deluje na dveh mestih: v Ljubljani s sekcijo v Mariboru.

vzhodnega bizantinsko-slovanskega obreda. Katoliškim vernikom je v mnogih župnijah odkrival bogastvo vzhodnega bogoslužja, posebno v času ekumenskih osmin.

Omeniti moramo še mariborskega profesorja dr. Vekoslava Grmiča, ki se je zavzemal za drugačno, bolj evangelijsko in bolj koncilsko Cerkev in tudi za drugačno slovensko družbo. Ob soočanju krščanske in socialistične teorije ter iskanju dialoga med njima je odkril veliko njunih stičnih točk. Razhajanja, ki so segala v bistvo, pa je le mimogrede izpostavljaj. Tako je nastal vtis, da so zanj ta razhajanja in vprašanja v resnici drugotnega pomena. (Lah 2006, 7–8)

Leta 1980 je bil obstoječi statut Teološke fakultete spremenjen in preurejen. Treba ga je bilo uskladiti z Apostolsko konstitucijo *Sapientia christiana*, ki je izšla leto poprej in je prinesla nekaj novosti. Statut je poudarjal vzgojo študentov za »pastoralni dialog s katoličani, drugimi kristjani, nekristjani in nevernimi«. Isto leto je zato izšel novi *Pravilnik*, ki določa, da je osnovno bogoslovje na Teološki fakulteti zastopano pri dveh katedrah: katedri za osnovno teologijo in katedri za dialog. (1980, člen 23) Predstojnik zadnje omenjene je bil v obdobju 1977–80 prof. Franc Rode, ki je leto kasneje zapustil domovino in sprejel odgovorno službo podtajnika v Tajništvu za dialog z neverujočimi v Rimu. Pred njim je bil svetovalec omenjenega Tajništva dr. Fajdiga. (Ocvirk in Dolenc 1990, 68–69.71) Rode je leta 1987 postal tajnik v istem Tajništvu. Funkcijo v Tajništvu za dialog z neverujočimi je lahko uspešno opravljaj, ker mu je v domovini uspelo dobro spoznati pojav sodobnega ateizma. Udeleževal se je mnogih srečanj predstavnikov krščanske misli in različnih znanstvenikov ter znanstvenih skupin, ki so se sklicevale na ateizem. Največ je bilo srečanj z marksisti, ki jih je organiziraj prav Tajništvo za dialog z neverujočimi. (Petkovšek 2014, 158) Pri tovrstnih pogovorih so se predstavniki katoliške strani opiraj na koncilska izhodišča o dialogu z nevernimi.

Teološka fakulteta v Ljubljani je lahko ponosna na dr. Franca Perka, ki se je od začetka profesure leta 1964⁸ pa vse do smrti posvečaj ekumenskemu delu in sodelovanju s Srbsko pravoslavno cerkvijo. Skupaj

⁸ Leta 1964 je navezaj stike s Pravoslavno teološko fakulteto v Beogradu, in odtlej so se predstavniki beogradske Teološke fakultete redno udeleževali Tomaževih proslav v Ljubljani.

s profesorjem Janežičem sta od leta 1974 do 1990 v sodelovanju ljubljanske, beograjske in zagrebške Teološke fakultete na vsaki dve leti organizirala ekumenske simpozije, ki so bili izraz prizadevanja za dialog in ekumensko zблиževanje. (Krajnc-Vrečko 2010, 20.23) Študentje so na njegovih predavanjih čutili iskreno ekumensko držo,⁹ in zagotovo je bilo to dejstvo odločilno, da ga je papež leta 1988 imenoval za nadškofa v Beogradu, kjer je ostal do 2001. Zahvaljujoč svojim tesnim stikom s škofi Srbske pravoslavne cerkve in pravoslavniimi profesorji, je svoje škofovsko delo v Srbiji opravljal v dialoškem vzdušju. Dr. France Perko je bil med letoma 1986 in 1990 član Mednarodne teološke komisije pri Kongregaciji za nauk vere v Rimu, devet let pa je bil tudi član Mednarodne mešane katoliško-pravoslavne teološke komisije (1990–1999). (Ocvirk in Dolenc 1990, 71) Leta 2007 je bil izvoljen še za predsednika Slovenskega ekumenskega sveta.

Januarja 1988 je bil potrjen prenovljeni statut Teološke fakultete z nekaterimi dopolnitvami, ki pa glede naše teme niso prinesle sprememb. Katedra za osnovno bogoslovje se je preko podajanja apologetičnih in eklezioloških vsebin ukvarjala z raziskovanjem in utemeljevanjem krščanskega razodetja ter življenja Cerkve, katedra za dialog pa je preučevala nekatoliške Cerkve in nekrščanska verstva. Tako je bilo do študijskega leta 1995/96, ko sta se katedri združili in je nastala katedra za osnovno bogoslovje in dialog, ki odtlej posreduje vsebine obeh nekdanjih kateder.¹⁰

3. Ponovna vključitev v univerzo in bolonjska reforma

Ko govorimo o dialogu, ne smemo izpustiti dobrega sodelovanja teoloških profesorjev s kolegi s Filozofske fakultete in Fakultete za družbene vede. Zagotovo je tudi ta dolgoletni dialog pripomogel k zблиževanju med Teološko fakulteto in ljubljansko univerzo. Do slovesne ponovne vključitve Teološke fakultete v Univerzo je po štirih desetletjih izločenosti prišlo 18. novembra 1992. Od takrat dalje imamo na Teološki fakulteti več študijskih smeri. Študentje lahko izbirajo med triletnim ali petletnim študijem teologije. Prav tako je bil omogočen dvopredmetni študij. Toda študijski predmeti na različnih smereh se bistveno niso

⁹ Avtor tega besedila je bil Perkov študent na Teološki fakulteti v Ljubljani.

¹⁰ Seznam predavanj za študijsko leto 1995/96.

spremenili. Vloga dialoga v pedagoškem procesu je ostala nespremenjena. Poleg tega je na fakulteti potekalo raziskovalno delo v okviru inštitutov. V devetdesetih letih je bil dr. Bogan Dolenc predstojnik inštituta za ekumenizem. Z ekumenskimi vprašanji se ta profesor strokovno ukvarja v okviru fakultetnega dela, poleg tega pa kot tajnik Slovenskega ekumenskega sveta organizira medkrščanska srečanja in se s svojimi prispevki tudi sicer pojavlja v javnem prostoru. Prof. Drago Ocvirk pa je bil v letih 1995–98 predstojnik Inštituta za religiologijo in dialog na Teološki fakulteti.¹¹ Omenjeni inštitut se je kasneje preimenoval v Inštitut za religiologijo, ekumenizem in dialog. Ocvirk je bil predstojnik tega inštituta v letih 2001–12.¹² Inštitut je nato spet spremenil ime v Inštitut za religiologijo ter osnovno in sistematično teologijo, in Ocvirk je bil znova njegov predstojnik v študijskem letu 2012/13 ter nato vse do upokojitve, ko je njegovo delo prevzel Mari Jože Osredkar.¹³

Poglejmo si predmete katedre za osnovno bogoslovje in dialog v različnih študijskih smereh po bolonjski reformi visokošolskega sistema. V enovitem magistrskem študiju teologije: Osnovno bogoslovje, Nauk o Cerkv, Religijsko razodetje in Verstva v primerjalni in dialoški perspektivi. Univerzitetni študijski program prve stopnje Teološke in religijske študije: Verovnjaški sistemi v luči religiološke analize, Verstva sodobnega sveta, Judovstvo in islam: izvornost in prepletenost in Nauk o Cerkv. Univerzitetni dvodisciplinarni študijski program prve stopnje Teološke študije: Nauk o Cerkv, Osnovno bogoslovje in religiologija ter Vsebina in vloga svetovnih verstev v sodobnem svetu. Drugostopenjski magistrski študijski program Religiologija in etika: Preučevanje verstev v sodobnem svetu, Mediji v oblikovanju, ohranjanju in širjenju religije, Verstva Afrike, Azije, Oceanije in njihova etika, Simbolnost, mitskost in obrednost v verstvih, Monoteizmi, Soočenje religije s sekularizmom in modernostjo v Evropi, Človekove pravice, verska svoboda in svetovna verstva, Religija in kultura miru ter Religija in kultura. Pri vseh programih lahko študentje vpišejo tudi izbirne predmete: Trije monoteizmi med seboj in v družbi, Vpliv indijskih in kitajskih verstev na zahodno kulturo, Nova verska in cerkvena gibanja, Medkonfesionalni in verski dialog, Zgodovina teološke misli, Krščanske Cerkv in

¹¹ Sezname predavanj TEOF za omenjena študijska leta.

¹² Sezname predavanj TEOF za omenjena študijska leta.

¹³ Seznam predavanj TEOF za študijsko leto 2012/13.

ekumensko gibanje, Vprašljive in patološke oblike religioznosti in Glavne teme duhovnosti pravoslavnih in protestantskih Cerkva. Vidimo, da lahko študentje spoznavajo nekatoliške krščanske teologije predvsem pri izbirnih predmetih, medtem ko so nekrščanske religije obravnavane pri obveznih predmetih.

Na koncu velja omeniti, da je ljubljanska Teološka fakulteta 12. julija 2018 podpisala sporazum o akademskem sodelovanju s Fakulteto islamskih študij Univerze v Sarajevu. Na podlagi tega sporazuma v akademskem letu 2018/19 prvič v zgodovini na slovenski Teološki fakulteti predava kot gostujoči profesor musliman dr. Nedžad Grabus.¹⁴ V okviru predmeta Monoteizmi bo študentom na drugi stopnji študijskega programa Religijologija in etika predstavil islam. Profesor sicer predava dogmatiko na islamski Teološki fakulteti v Sarajevu in je hkrati mufti Islamske skupnosti v Republiki Sloveniji. S tem dejanjem želi Teološka fakulteta v Ljubljani dvigniti raven predavanja islama na drugi stopnji študija, hkrati pa v dejanju pokazati svojo dialoško odprtost.

Sklep

Zadali smo si nalogo, da predstavimo najvidnejše vzgojitelje za dialog v 100 letih teološkega študija v Sloveniji in razvoj teološkega pedagoškega procesa z ozirom na vzgojo za dialog. Teološka fakulteta v Ljubljani z Oddelkom v Mariboru je imela v času svojega delovanja vrsto odličnih profesorjev, ki so študente z besedo in zgledom vzgajali za spoštovanje in sprejemanje drugače verujočih in drugače mislečih. V našem raziskovanju smo spoznali, da se v okviru teološkega študija dialog predava v okviru katedre za osnovno bogoslovje. Zato smo se v predstavitvi omejili na profesorje, ki so delovali v tej katedri. Spoznali smo, da je pred zadnjim vesoljnim cerkvenim zborom pri spoznavanju nekristjanov na predavanjih prevladoval apologetski značaj. V skladu s smernicami dokumentov zadnjega koncila pa je namen znanstvenega delovanja Teološke fakultete v Sloveniji in predavateljskega dela pri omenjeni katedri vzgoja študentov za dialog. Religiozološki, ekumenski in dialoški predmeti slušatelje oblikujejo v duhu odprtosti do bratov v Kristusu ter do nekrščanskih vernikov in slehernega človeka dobre volje. Takšno držo so mnogi predavatelji izražali s pristnimi stiki s pripadniki drugih Cerkva, z

¹⁴ Seznam predavanj TEOF za študijsko leto 2018/19.

verniki nekrščanskih verstev in z nevernimi. Vsekakor pa je članek pokazal razvoj preučevanja »drugačnosti«. Pred stotimi leti je imelo močan apologetski značaj, danes pa želijo študijski predmeti slušatelja seznaniti s podobnostmi in razlikami v naukih različnih krščanskih tradicij ter v nekrščanskih verskih naukih. Namen študija na Teološki fakulteti je spodbujanje h komunikaciji ter graditvi in krepitvi dialoga. To pa je mogoče, če študij izhaja iz vsebin, ki so vsem skupne, in teh je neizmerno več kot tistih, ki različne Cerkve in religije med seboj ločujejo. Skratka, danes dialoški predmeti na Teološki fakulteti spodbujajo h komunikaciji. Na ta način pa teologija prispeva h »graditvi sveta v pravem miru«. ¹⁵

Podrobneje sem spoznaval zgodovino Teološke fakultete v Ljubljani in vsebino predavanj, predvsem v katedri za osnovno bogoslovje, ko sem spremljal nastajanje diplomskega in magistrskega dela Nika Trontlja. Študent je tudi svoje raziskovanje za pridobitev doktorskega naziva na naši ustanovi usmeril v sto let predavanj osnovnega bogoslovja na Teološki fakulteti. Njegovo pisanje me je spodbudilo, da sem z dodatnim raziskovanjem predstavil, kakšno mesto je imel v preteklosti in ima danes dialog v času študija na Teološki fakulteti ter »dialoške aktivnosti« predavateljev, ki jih imenujem »vzgojitelji za dialog«.

¹⁵ Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu (CS) 92.

Kratica

N Izjava o razmerju Cerkve do nekrščanskih verstev

Reference

- Bea, Avgustin.** 1941. The Apostolic constitution *Deus scientiarum Dominus*, its origin and spirit. V: *Gregorianum* XXII, 445–466.
- Dekleva, Tatjana.** 2009. Ljubljanska univerza od ustanovitve do začetka devetdesetih let. V: Jože Ciperle, ur. *90 let Univerze v Ljubljani: med tradicijo in izživi časa*, 29–42. Ljubljana: Rektorat Univerze.
- Dolenc, Bogdan.** 2002. Ehrlich – apologet in veroslovec. V: Edo Škulj. *Ehrlichov simpozij v Rimu*, 209–220. Celje: Mohorjeva družba.
- Ehrlich, Lambert.** 1914. *Dr. Aigner und Lourdes*. Klagenfurt.
- — —. 1919. *Katoliška cerkev, kraljestvo božje na zemlji*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- — —. 1927. Notranje razmere v Anglikanski cerkvi. *Bogoslovni vestnik* 7: 185–196.
- — —. 1934. *Theologia fundamentalis ali apologetika*. (skripta)
- Fajdiga, Vilko.** 1965. V službi velikih idej. *Bogoslovni vestnik* 25: 139–150.
- Fajdiga, Vilko.** 1969. Ob petdesetletnici – nov statut. *Bogoslovni vestnik* 29: 384–395.
- Grivec, Fran.** Skripta PB, NŠAL, Tvarina, predelana iz primerjalnega bogoslovja, mapa 1938.
- — —. 1909. *Vzšodno cerkveno vprašanje*. Maribor: samozaložba.
- — —. 1951. Žitja Konstantina in Metodija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- — —. 1924. *Cerkev*. Ljubljana: Bogoslovna akademija.
- — —. 1942. *Ecclesia – corpus Christi*. Ljubljana.
- Kovačič, Lojze.** 1983. Prispevek dr. Franca Grivca k razvoju ekleziologije v prvi polovici 20. stoletja. Doktorska disertacija. Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Krajnc-Vrečko, Fanika.** 2010. Dvajset let kasneje – pogled na devet ekumenskih simpozijev. *V edinosti* 65: 20–23.
- — —. 2013. Tradicija v Edinosti in dialogu. *Edinost in dialog* 68: 11–17.
- Lah, Avguštin.** 2006. Vekoslav Grmič: teolog, profesor in škof, ki je ustvarjal, da bi vse, posebno teologija bila v službi človeka. *Bogoslovni vestnik* 66: 7–22.
- Lah, Avguštin.** 2015. Realnost in vizija v ekumenski misli Stanka Janežiča. *Edinost in dialog* 70: 29–38.
- Ocvirk Drago in Bogdan Dolenc.** 1990. Katedra za osnovno teologijo. *Bogoslovni vestnik* 1: 63–72.
- Odar, Alojzij.** 1938. *Teološka fakulteta (cerkvena in državna uredba)*. Ljubljana: Teološka fakulteta.
- Osredkar, Mari Jože.** 2012. Medverski dialog v luči katoliškega nauka o odrešenju. *Bogoslovni vestnik* 72: 551–558.
- — —. 2013. Medverski dialog – izbira ali nujnost? *Bogoslovni vestnik* 73: 289–296.
- Pavel VI.** 1965. *Ecclesiam suam*. Rim: Curia Romana.
- Perko, Franc.** 1990. Katedra za dialog. *Bogoslovni vestnik* 50: 127–128.
- Petkovšek, Robert.** 2009. Teologija v procesu bolonjske prenovе. V: Bogdan Kolar, ur. *90 let Teološke fakultete v Ljubljani*, Teološka fakulteta v Ljubljani, 247–266. Ljubljana: Teološka fakulteta.
- — —. 2014. Kardinal dr. Franc Rode: ob osemdesetletnici. V: *Mohorjev koledar 2014*, 156–160. Celje: Mohorjeva družba.
- Pij XI.** 1931. *Deus scientiarum Dominus*. Apostolska konstitucija. Rim.
- Škafar, Vinko.** 2013. Stanko Janežič (1920–2010), slovenski ekumenski teolog. *Edinost in dialog* 68: 219–228.

Škulj, Edo. 2009. Teološka fakulteta kot cerkvena ustanova (1952–1991). V: Bogdan Kolar, ur. *90 let Teološke fakultete v Ljubljani*, 86–99. Ljubljana: Teološka fakulteta.

Trontelj, Nik. 2016. Predavatelji osnovnega bogoslovja na ljubljanski Teološki fakulteti od njene ustanovitve do danes. Magistrska naloga. Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani.

Dokumenti

Uredba teološke fakultete v Ljubljani iz leta 1920, Nadškofijski arhiv v Ljubljani, NŠAL 5/ŠAL 5, šk. 276, mapa 1920.

Uredba o bogoslovnih fakultetah v kraljevini 1922/23, Arhiv Teološke fakultete, Statut 1935–1980, fascikel 1.

Statutum facultatis theologiae Labacensis. 1969. Ljubljana, Arhiv Teološke fakultete, Statut 1935–1980, fascikel 1, mapa 1969.

Pravilnik Teološke fakultete v Ljubljani 1980, čl. 10, par. 1 in 2, str. 5, ATF, mapa 1980, fascikel 1 (Statut 1935–1980).